

894.342-1

№ 27

Каз. яз.

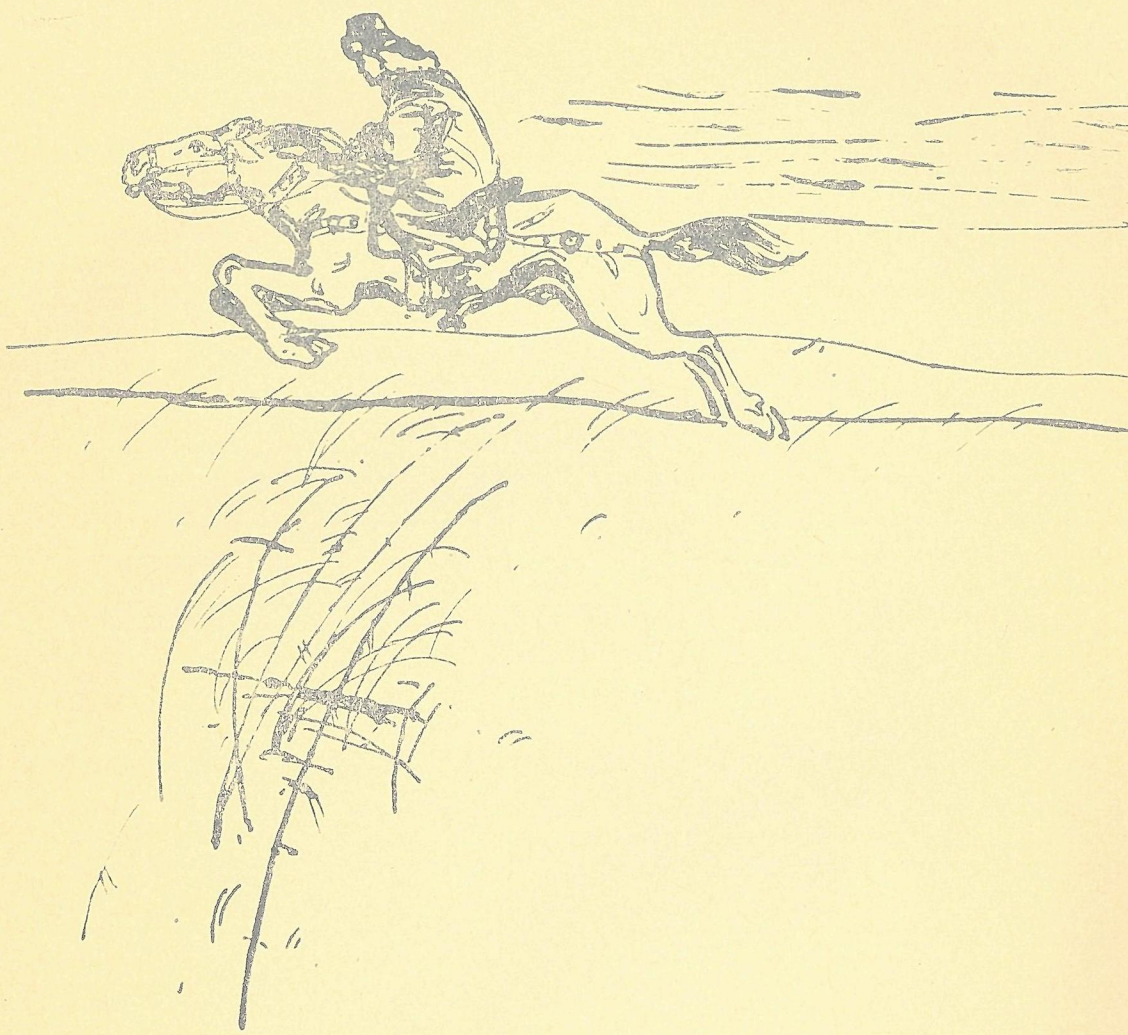
АРХИВТІН
КОР

Архивтің қор.
Архив. м. фонд

ІЛІЯС ЖАНСУГІРОВ

ЖАСТАРҒА

Ілияс
Жансүгіров

894.342-1

210 27

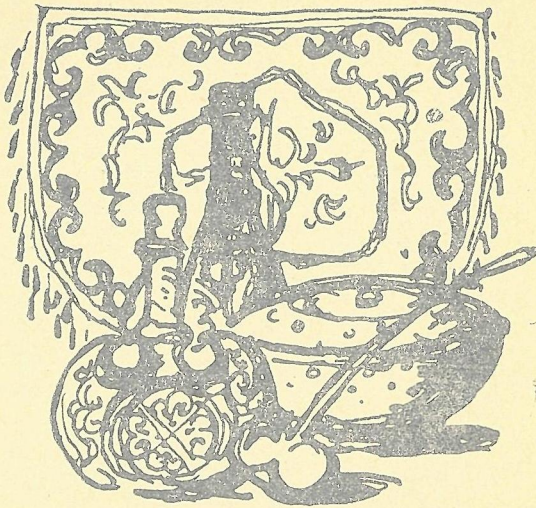
Жалтыртан

ӨЛЕҢДЕР ЖИНАҒЫ

ҚАЗАҚТЫҢ
МЕМЛЕКЕТТІК
КӨРКЕМ ӘДЕБИЕТ
БАСПАСЫ

АЛМАТЫ • 1959

ЖАЛПЫ ЖАСҚА

Әйел, еркек, жалпы жас!
Көтеріл, көрін, көзіңді аш!
Жаңбырлы жазғы жапырақтай,
Көркей, көгер, гүлің шаш!

Баршаларың бауыр жас,
Бастас бәрің бауырлас.
Иықтасып теңеліп,
Қамдан, жатпа, қауымдас.

Оян, ойлан, ұрандас!
Қатарлас, теңел, құрал жас!
Құлқыны жаман құзғындар,
Құралсаңдар — тұра алмас.

Оқы, орталас, ұйымдас!
Бірік, бірлес, жиыл, жас!
Жиылатын күн жетті
Қайтып ұйқың қиылмас.

Топтан, тұтас, туғандас!
Жасасын, еркің! Жоғалмас.
Жамырас, үлес, жалпы жас,
Қосыл, қозғал, қоғамдас!

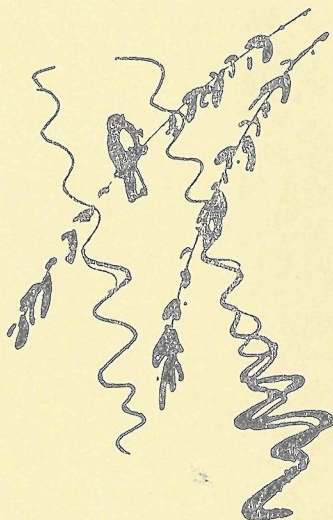
1921

АҒЫНДЫ МЕНІҢ АҚСУЫМ

Ағынды менің Ақсуым,
Ақырып әлі ағасын,
Ақиланған ашумен,
Ақтарды асқар сабасын.
Тас тарпуын, шапшуын,
Қарасаң қайран қаласың,
Жалғыз жазғы бір кеште,
Жағаладым жағасын.
Тұнжыраған торғын түн,
Төндім сұлу суына.
Таңырқап тау-тас тамсанып,
Жымиды жұлдыз мұныма.

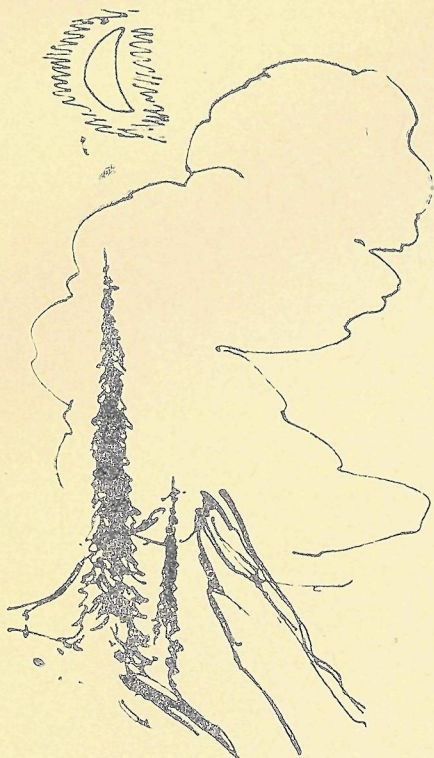
Сүмиген сүңгі сұрша тал,
Шомылды таудың суына.
Таймаңдаған тайпақ ай,
Желегі ме, туы ма?
Шүйке шарбы бұлтты
Қалқалай қалды қылмия.

Аспанды, ай алтын құшағы,
Қусыра қайың құшады.
Қарамай қайың, қалайша?
Қаужиган құшсын бұтаны.
Қайың мен сәуле сүйіссін,
Сүймегенді нысабы:
Итмұрыны мөлдіреп,
Қудырлап қоңыз ұшады.

Бауырлаған ағынның,
Сумандап суы сылдырайд;
Құдиган қоңыр құрақтың
Саусағы суда судырайд;
Суға төнген бір шыбық
Дірілдейд, суда сырылдайд;
Оған қонған бір шымшық
Шиқ-шиқ етед, шырылдайд...

1921

БҰЛТ

Түнгі жаймен жуынып,
Көгілдір көк күлімдер,
Шөгіп шоқ-шоқ тұман, бұлт,
Шоқы сүйіп, дірілдер.

Көк мұнарлы белбеуін
Алып тау бел буына;
Сәлем беріп бұлт керуен,
Танда тауға жығыла.

Қабағы мұз, суық шал
Қолын алып, қас қаға.
Желде, құзда несі бар,
Қалғыды тас жастана.

Бұлт — бөбек, тау — ана
Ана төсін аймалай,
Ұйқтай тұрсын ол бала,
Шыққанынша жел қалай.

1922

ЖАЗҒЫТҰРЫМ

Ой балалар, балалар!
Жылы-жылы жел соқты,
Жылғалардан су ақты.

Қаңқыл-қаңқыл қаз кепті,
Жер қарайды — жаз кепті.

Желкілдейді көкмайса,
Желіндейді мал жайса.

Ауыл көшті қыстаудан,
Әне! Апамдар қой сауған.

Құс ұясын түзеді,
Тайымды ағам күзеді.

Ел ешкісін қырқыпты,
Егіндерін жыртыпты.

Ой балалар, балалар,
Ойналық та күлелік,
Қос басына мінелік.

1922

ЖАЗҒЫ ШІЛДЕ

Ой, балалар, балалар,
Шілдем, шілдем-шілде айым.
Шырлап торғай күн сайын.

Шұбар ала шешектер,
Шудаланған көк шөптер.

Жапырақтар жалпайды,
Жас қозылар марқайды.

Ұшты көкек сай құлдай,
Сайда пісті таң құрай.

Құрт, ірімшік қайналды,
Құлындар да байланды.

Нәйім, нәйім, бауырсақ,
Ағын суға шомылсақ.

Ой, балалар, балалар,
Ойналық та күлелік.
Үйретіп тай мінелік.

1923

КҮЗ

Ой, балалар, балалар,
Қоңырқап күз болыпты,
Қурап жапырақ солыпты.
Ел егінін алыпты,
Ақ үзіктер жауыпты.
Ел күйекті шешіпті,
«Есепші айтты» десіпті,
Ел мектебін күтіпті.
Енді мая салыпты,
Ел күзекке қоныпты,
Қойшы қойды тоғытты.
Ауыл күзем алыпты,
Тоқтышақ тон бітіпті.
Ой, балалар, балалар,
Ойналық та күлелік.
Енді оқуға кірелік.

АҚСАБАН

Туу-түүде тоғай томсарар,
Төбеде төнер торғын көк,
Қыбыр-қыбыр қырда мал,
Жыбыр-жыбыр егін, шөп.

Егінде-еңбек, шөпте асар,
Жыбыр-жыбыр бар кісі.
Қырт-қырт орад орағы,
Сыңғыр-сыңғыр шалғысы.

1923

ЖАУЫНДА

Жауын, жауын
Толастамас сорғалап.
Су болды ауыл,
Малы-жаны қорғалап.

Үйде от жоқ,
Үйткені отын және жоқ,
Тоқтар тоқ боп,
Жоқтарда баспана жоқ.

Ыбырайымның ауылы
Анау ақ үйлер.
«Құдайыңның
Ыбырайымға өзі иер».

Қорасының
Шетіндегі лашық —
Баласының
Отырғанын жыласып.

Кім көреді?
Айтатын жан болар ма?
Күңіренеді...
Жауын жаумай қояр ма?

Сорғалауын
Сорлыларға мына күн.
Бала, жауын —
Бәрінің де жылауын!

1923

ҚЫС

Қыс, қар, мұз, қырау, қылау — жерді көміп,
Бұлт бүркеп, тұман төніп, баса шөгіп,
Жер-көкті аяз бүріп, қызыл жалап,
Бұрқ-сарқ боран құсып, шашып, төгіп.

Кейде аяз, кейде бұрқак, кейде қырбақ,
Кейде ергек, кейде күрпік, кейде сырғақ.
Жер тартып, аспанды аршып алтын күрек,
Сапырар сұрапылды кейде бір уақ.

Ойда омбы, дөңде қағыл қырдың қары,
Жылымық, мұздақ болса — қырғындағы.
Катындар қалтырасып судан қайтқан,
Қарғанып қыдырғанға қырдың шалы.

Көл өлік, қаз, қуы жоқ дауыстаған,
Қалған құс — қарға, шөже, сауысқаннан.
Көтеріп көтеремін, көз түртті боп,
Арсыз жоқ азық-шөбін тауысқаннан.

Шөкитіп шөбін тиеп шанасына,
Қазақ бар қатынасқан қаласына,

Ас-тойдың, батаоқырдың бірі де жоқ,
Мал қамы, ауыл алаң шаруасына.

Күн күңгірт, аспан шаңғыт. Қылаулаған,
Қылаудан бұта бұғып қырауланған.
Ол бір жұт, арамза қой қоздаған,
Ол бір күт сиыр ерте бұзаулаған.

Қой, жылқы қайрат қылып жерді қазған,
Ауыл да жүдеу-жадау қыстан азған.
Үсініп аяз, боран үскірікте,
Өткізген қырда өмірін малшы жазған.

Қорада жабуланған арық-тұрақ,
Шөмшендеп шөп айнала шыбыш, лақ.
Шанасын шикылдатып, ит үргізіп,
Ауылға тартқан қонақ, ымырт уақ.

Болмаса түлкі алдырған, қасқыр атқан,
Бір қазақ таба алмайсың қысты ұнатқан.
Өтіпті «ақ қояндай» қырғын қыстар,
Түкірік түспей қатқан, жұт жұтатқан.

Істеген жаздай еңбек Иван — мұжық
Базарды асырап тұр мая бұзып.
Етпеген жаздай еңбек Иса қазақ,
Сасулы көрінеді қыс құбыжық.

Жалғыз-ақ мектеп іші қыста қызық,
Балалар ду-ду оқып, жазып-сызып,
Үйде тар, далада қар, суық қысаң,
Мектептен басқа жерде көңілсіздік.

1922

ЖАС ЖАЛШЫҒА

Туғанда алғаш анаңнан,
Балапан едің ақ үрпік.
Құндағың тері, саламнан,
Жеткіншек едің жез кірпік.

Әкең қойшы, шешең күң,
Жылы орны да жоқ еді.
Қазан жалап сен үшін,
Әйтеуір анаң «тоқ» еді.

Азаппен жиған ақ сүтін,
Мезгіл-мезгіл сорушы ең.
Жұмыста анаң, жоқ күтім,
Өксікпен өкпе соғушы ең.

Шөп төсекпен шығысып,
Денең тастай шираған;
Күн қағып, жел жеп, отқа ысып,
Бейнеттен күш жинаған.

Аязды суық боранда,
Қалшылдап өстің сүмсиіп.
Таңды атырдың қораңда,
Қар құшақтап, мұз сүйіп.

Ақ бәтестей ақ денең,
Ыстаған бейне қара көн.
Қабағың салық, жоқ елең,
Ойнамайсын баламен.

Ұрысу, соғу, зықынау,
Жүректің қалған тоты боп,
Өстірген шайып жас былау...
Өмірлік сөнген оты жоқ.

Үміті біткен тірліктің,
Жас басыңнан шалдайсың.
Қызығу, талап, ерліктің
Біреуін де ойға алмайсың.

Жасыңнан-ақ құлдыққа
Ыңғайланып алыпсын,
Мұқтаждыққа, мұндыққа
Мұңайыпсын, қалыпсың.

Емес пе ең жазғы көбелек,
Көгалда көлбеп ұшпайсың.
Не себеп, мұнша уһілеп,
Қу таяқты ұстайсың?

Өзіңдей жанның баласы,
Оқып жүр ғой мектепте.
Бет, білек қолдың саласы,
Абайлашы, аппақ па?

Мектебі жақсы, көңілді,
Арқалап боқша барады.
Киімі бүтін жып-жылы,
Ойнап асыр салады.

Жабырқаусың, жасықсың,
Ондай көңіл сенде жоқ.
Жалынды жастай басыпсың,
Пендеге де пенде боп.

Ұйымы қайда жастардың,
Әлде сені білмей ме?
Әлде, асусыз асқардың
Жібермей желі үрлей ме?

Бұған қандай мәніс бар?
Сен бұл күйде отырсын.

Еске алар, аяр, танысар,
Оқырсын қарғам, оқырсын!

Ұран жақсы, үміт көп,
Жамырар жастар, бас құрар.
Өсерсін көпке жігіт боп
Жасыма жаным, жас құрғар.

1923

ҚОЙШЫ ОЙЫ

Ауылы Қойлыбайдың қолат қонған,
Сілбірең ұзақ сары таң жауын болған.
Тон, шалбар түні бойы көксоқта боп,
Қорада қой күзетіп қойшы тоңған.

Иіріп ыңырсыды мынау ойды:
Таңғы жел ширықтырып тұла бойды.
Жантайып таң атқан соң жабуында,
Иірген түніменен ыққан қойды,

«Құл мен күң әкем, шешем ежелдегі,
Мал баққан, отын шапқан өз еңбегі
Бай, батыр, жалшы, мырза, әлді, әлсіз
бар,
Тіршілік, мынау аққан өзендегі.

Суық тас әкем тәні қара кесек,
Жаншылған шешем жаны балшыққа
есен.

Көлігі көз ашқаннан көрінгеннің,
Жаны өлік, жүрегі өлік, бір көк есек.

Езілмей, елжіремей жас жандағы,
Суысып күзгі бұлттай аспандағы.
Суық, сұр соқтығыстан туған жаймын,
Салмағы салқын қанды басқан-дағы.

Болатын дүние сарсаң туған шақта,
Өскемін отын жастық, құм құндақта;
Жер теуіп темір өкшем балға болған,
Иленген тікен, шеңгел бұл құшақта.

Бұлшық ет, бұлтық боршам тұтасуы,
Суғарған қар, жаңбыр мен көктің суы.
Бұлғары қара мүсін сүбе етімді
Бөріттірген, талқылаған бейнет уы.

Құр қалған табиғат жоқ танбай менен,
Мейлі алыс, мейлі қиын, мейлі терең.
Нәсерге қара денем малшынғанда
Қойнымнан боран кулеп айтқан өлең.

Менімен бірге өскен мырза Керім,
Қатты ұлтан, қара балтыр табан терім.
Ақ балтыр әміркеннен алтау кесе,
Бір жылда санап болмас кигендерін.

Мен сонан суықпын ба дүниеге,
Желп етіп желікпедім ештемеге.
Масылдық, мақтан, паңдық, ақсүйектік
Адыра емес пе суық жан, мұз денеге?

Табан ет таянғаным, маңдай терім,
Малың сол таласатын жалғыз сенің.
Қыруар Қытайдағы қиналған жұрт,
Құл негр құм қыдырған баурым менің.

Әміркен резенкесі еліндегі,
Жер астында, көмірдің кеніндегі,

Маржанға үндістанда сүңгуірлер,
Диханшы жер тырнаған егіндегі.

Байдағы жалшы, құтан қай-қайдағы,
Мәутен таз өзіміздің малайдағы.
Теңізде, темір жолда, фабрикте —
Ондағы жұмысшылар талай-дағы.

Бауырым мұның бәрі, туысқаным,
Тілімен тіршіліктің ұйыспағым.
Ел талар, еңбек қанар, жұртты жұтар
Жалмауыз — жауым менің, бай дұшпаным.

Уланған мен улы жан кедейлікпен,
Жара боп жан жаншылған басқан жүкпен.
Дін, мақтан, дәулет тапқан арсыздықпен
Атаққа, аруақ, құдай тізе бүкпен!

Жыладым, ызаландым, жүрдім жалға,
Көмегін көрсеткен жоқ аяп «алда».
Күн бар ма кететұғын, құтылам ба,
«Кедей» деп сүйектегі басқан таңба.

Быж-тыж қып бай, жуанды осы маңда,
Кенелді-ау кедей біткен бүгін таңда.
Жайнады таң астынан қырмызы нұр,
Масайрап маңдайында орақ-балға.

Ұмытам бұған қарап баяғымды,
Аттайын соған таман аяғымды.
Балғаның орақпенен ортасына
Қояйын мен де апарып таяғымды.

ЖАСТАР

Жастар,
Заманның қызыл гүліміз.
Жастар,
Наданның сәуле күніміз
Тегістік тұрмысқа.
Жастар,
Ортақшыл, өркен, жаңа тап.
Жастар,
Лениншіл, өркен жаңа топ,
Тұрмысқа ол нұсқа.
Лениншіл жас,
Атта алға бас,
Кел, аралас еңбекке.
Елмен жетіс,
Еңбек етіс,
Елге жеміс бермекке.
Жастар,
Ортақшыл, Маркс салған жол.
Жастар,
Аттанған сендер әскер, қол,
Жүгің мол сол жолда.
Жастар,
Жаттасаң Ленин сөздерін,
Жастар,
Кемірсең Маркс кендерін,
Данышпан сен сонда.
Бұл жас ұйым,
Жаңа жиын,
Жастың миын
Молайтад.
Бірлік, ұран,
Тірлік қоғам,—
Бар жас ұлан
Соны айтад.

Жастар,
Елінің тұқым себісі,
Жастар,
Лениннің еккен жемісі.
Қарық қылар деген ой.
Жастар,
Қырандай қырға қырағы.
Жастар,
Үміттің жанған шырағы,
Жарық қылар деген ғой.
Сол дәмені,
Жастар енді
Мезгіл келді
Атқарар.
Жастың көзін
Ашар сезім,
Ленин сөзін
Жатқа алар.
Жастар,
Жамалсын жалпы атырап,
Жастар,
Ауылда жалшы, батырақ,
Соларды қоғамда.
Жастар,
Жас жетім, жалпы панасыз,
Жастар,
Жылап жүр жас қыз шарасыз.
Қолың соз оған да.
Болды ғой қор,
Таба алмай жол,
Қоғамың сол,
Жаңа жас.
Жас еңбекпен,
Тапшыл бетпен
Әлеуметпен.
Аралас.

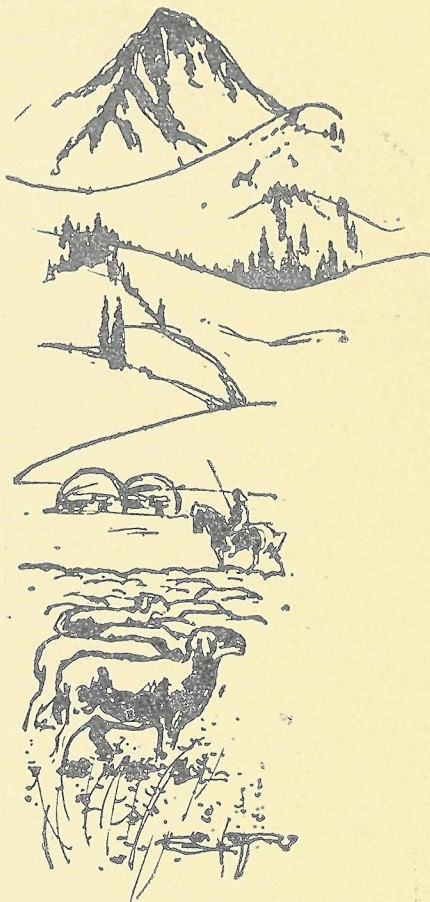
Жастар,
Езілген елдің баласы,
Жастар,
Еңбекшіл таптың панасы
Қараңғы боранда,
Жастар,
Ұйымшыл, тапшыл, ұраншыл.
Жастар,
Елге ұйтқы, басшы, қоғамшыл
Жаңа заң, заманда.
Білім қоры —
Жастың жолы.
Іздеу соны —
Міндеті.
Жастар кемел,
Болса шебер,
Жұрт жөнделер
Әдеті.

1924

ЖЕЛДІ ҚАРАҒАЙ

Жайлауым желді қарағай,
Жайлауында елі жарасқан.
Жанымда жайлау жағалай,
Жанса, қалай жақ ашпан.

Қарағайың сынысып,
Қалың малың қаптаған,
Қара бұлт бураң бұлықсып,
Қара інген тауды қапсаған.
Туырлықтай тұманда
Тұмшаланды тұғыл сай,
Тобылғы торы құнандай,
Томсарды қасы қапсағай.

Шокшиған шұбар шоқының
Шоғырланса ұшпа ұшынан.
Шолақтың лонқа шоктығын
Шолады көкте күшіген.
Ол күнде біз бала едік,
Оздыра құнан шауып ек.
Орғыта ойнақ сап едік,
Ойнай қозы бағып ек.
Жалбағай тұмақ, жауқияқ
Жауырнымызға жабысқан;
Жая шыққан қозы-лақ
Жамырауға жарысқан.

1925

ЛЕНИН ТІРІ

Зымырап өмір кемесі
Сермегенде құлашын,
Көсем Ленин денесі
Өлі деп жұрты шуласын —
Деп қана шашқан дақпырт қой
Айтқанда егер турасын.
Өлді ме, көсем тірі ме,
Оның көп айтар расын.
Өмірде өлмес адам бар,
Ол кім! Ленин, ол басшың.
Өлместей ісін қалдырған,
Өлімге қалай қиясын?
Егер де өлді десеңдер
Тарихқа қиянат қыласын.
Жалшы табы, жарлы жұрт,
Өлтірді ме мұрасын:
Ленин жолы — даңғыл жол
Өлді де кәне, мына ісін?

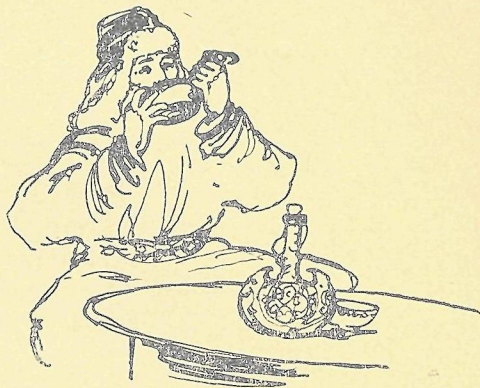
1925

САПТЫАЯҚ

Қарынсау, қара тегештей,
Қара қоңыр саптыаяқ.
Дөңгелек қарын, кемештеу,
Ақжем ернеу, ақ қабақ.

Шығыршығы шыңғырлап,
Айнымайды арбыздан,
Тау суындай сылдырлап,
Құйылса қымыз құндыздан;

Бауырдай қытық балбырап,
Қоймалжың қою құйып құрт,
Жұмып көзді жұтқамын,
Мөлтілдетіп малып мұрт.

Қабаққа біткен қайыңның
Беріші еді, безі еді.
Өтіндей-ақ аюдың
Әкемнен қалған көз еді.

1925

ОҚИМЫН

(Жеткіншек жыры)

Бесікке бөлеп бөбегін.
Шөките қойып шүмегін,
Бауырсақ шайнап жегізген;
Жая десем жал беріп,
Шекер десем бал беріп,
'Аяулап мама емізген
Аяулы анам аман бол!
Ұлықсат қыл, оқимын.

Оқығанда кім болам?
Жанарыңа нұр болам.

Ашамайлап тай байлап,
Тай терлетсем бай-байлап,
Азырақ ағат іс қылсам,
Әуліккен әкем айғайлап;
Қозыда ұйықтап қалғанда,
Ат баурына алғанда:
Айырған анам қой-қойлап.
Азапқа мені айдаушы ең,
Ұзақ күн өзің дойбы ойнап,
Жүре алман, әке, той-тойлап,
Әзірге, әке-ау, аман бол,
«Жол болсын» айт оқимын.

Оқығанда кім болам?
Заманыма ұл болам.

Желегімен желпіген,
Женешетай-ау, жылама,
Тұлымшағы селтиген —
Қарындасым Нұрбала,
Балада сендей бола ма,
Сағынба, сәулем, келемін.
Айналып сені сүйемін,
Аман бол деші ағана...
Женешең, қарғам, қарайды,
Шашынды шашпай тарайды.
Оқимын, кетем қалаға.

Оқығанда кім болам?
Дейсіндер ме күн болам?
Мен сендерге тіл болам.
Қарта бұйрат, қос қолат,
Құмсағызды құмым-ай.
Тауым, сүттей суың-ай,
Сылдырлай тұр әзірше,
Ойланармын әлімше,

Заңы заңғар заманым,
Беті-қол саған жуғызбас;
Қояны қойдай ақ өзек,
Көгалы көлдей көк өзек —
Көбелек сенде қуғызбас;
Қой-серкеш, қол хат оқытып.
Қоралы қойды қоқитып,
Желілеп жылқы жиғызбас;
Есім кірді, есейдім,
Ендей алман еліме,
Бекер жүрмен белімде.
Батпағыңда ойнап күміс көл,
Балшығың түйе құйғызбас;
Қол-аяғым босанып,
Дәуірледі дәуірім,
Білімді қуа бет алмай,
Басыла алмас әуірім.
Алып ұшад көңілім,
Өзгеленді өмірім,
Жұлып ұшад жүрегім,
Телегейленді тілегім,
Тұнығыңда ойнатып,
Түбегім шыбық қиғызбас,
Аман бол, мекен, аттандым,
Аттанғанға шаттандым.
Қабағыма қарамай,
Қалайша қала сиғызбас.
Құтты қоныс қош-есен!
Ұмтылдым өрге, оқимын.
Оқығанда кім болам?
Күркіреп жауар күн болам.

Қараша аулым шошайған,
Көшесін қашан со сайдан?
Жоқшылық пен жалқаулық

Кешіреп ме екен сол сайтан?
Бекемге байлап белімді,
Айналам оңға осы айдан.
Тарыққан әлем табына
Қолымды қоса шошайтам.
Осы бетпен, ниетпен,
Ауылға әзір қош айтам.
Аман бол ауыл, оқимын.
Оқығанда кім болам?
Ауылыма ай, күн бөлам.

1925

БӨБЕК БӨЛЕУ

(Ана жыры)

Бөл-бөл бөбек, бөл бөбек,
Бөлейін бері кел, бөбек.
Бедерлі бесік, төрт есік,
Төгілте салдым төр төсек.
Бөпешім-бесік отауың,
Отауыңа кір, бөбек.

Бөл-бөл бөбек, бөл бөбек,
Бүлдіршін шүмек бәйтерек,
Балалы үйрек, бас бармақ,
Кішкене бөбек, бес бөлек.
Саусақайы салбырап,
Белене қойсын қос білек.

Бөл-бөл бөпем, бөл бөпем;
Бөлесем жөнге көн, көкем
Көк ала жылқы көлде екен
Көк ала тайың сонда екен.
Торсығынды тосайың,
Тұмсық төсей сор, көкем.

Бөл-бөл бөпем, бөл бөпем,
Бөлейін бері кел, көкем.
Жұлдызыңды жұм, көкем,
Жуынып ерте тұр, бөпем.
Алшая атқа мін, бөпем.
Ақтан қара біл, көкем.

Бөл-бөл бөбек, бөл бөбек,
Бөлекең қонған көк өзек.
Көк өзекте көбелек,
Көлге көк құс шүй, бөбек.
Көк өзекте көбелек,
Көбелектей күл, бөбек.

Бөл-бөл бөбек, бөл бөбек,
Боларсын бөпем қол көмек:
Әлпештеген ата-анаң,
Бола қалса мүгедек.
Таңайын, ұйықта, таң атсын.
Түнде оянба, түн түнек.

Бөл-бөл бөбек, бөл бөбек,
Бөріден бөстек ки, бөбек.
Ерінбей еңбек ететін,
Еліңе бол елгезек.
Елгезек болсаң иісін,
Ендеше саған екі емшек.

Бөл-бөл бөбек, бөл бөбек,
Бөгелмей білім біл, бөбек.
Білмесең білім бекерсін,
Бет алдыңа кетерсін,
Елге есті ер керек,
Ер жет! Есей ертерек.

ЖЕТИСУ СУРЕТТЕРІ

ЖАЛПЫ СЫН

Жер таппан жерде жетер Жетісуым:
Күркілдек, Көксу, Лепсі, Іле, Шуым,
Асқардың аспан сүйген сілекейін,
Жан бар ма татпайтұғын, айтпайтұғын.
Бөленген бұлтқа мәңгі меңіреу құз,
Ну тоғай, қоғалы көл, қоңыр құмым.
Асқардан ақтарыла арқыраған,
Жөкеңнің кім аңсамас балдай суын.

Жетісу, кеудең асқар, аяғың көл,
Қоңың құм, мықынында бар сексеуіл.
Тау жайлап, қоңыр күзеп, құмды қыстап,
Ол бір маң мал өсірген өлкедегі ел.
Көктемде құмнан әсем жер болсын ба,
Жайқалып жауқазыны, раң гүлдер.
Бойдағы бозбаладай асыр салса,
Қозысы құйрықтанып дөңгеленер.

Шөгіскен шоғар асқар қатпарланып,
Қия құз, мұсатыр мұз жақпарланып.
Емес пе көк ала бас ақ буралар,
Оралған шудалары макпалданып.
Саятта аң аңдыған ол бір мерей,
Мылтық ап, бүркіт ұстап, қақпан салып.
Таудағы тас жаңғыртқан қойшы әндері,
Қайырлад еткенімен сақпан саңық.

Айқыра ала асқарлар жатыр шөгіп,
Жер жаншып, көктің көлбеп төсін еміп.
Ойнақы, құба, тарлан тағы аңдарын
Тәбеті тау-тасына қойған теліп.
Құлпыртар құмда соққан қоңыр самал
Мәсімнің масатысын желіп.

Қар кетіп, қара жері жасанғанда
Қонбасын қалай құша елі келіп.

Ескінің ертегі айтсам ертесінен:
Жетісу қан малшынған белшесінен,
Алайда, айналармын, айтам әлі,
Шыға алмай жүрмін әзір жер шетінен,

ТАУ СУРЕТІ

Тарбиған Тарбағатай жердің құты,
Барлық — ол «қыдыр түнеп көшкен жұрты».
Оранған ақ кебенек аруақты Алтай,
Төгіліп бізге таман жатыр мұрты.
Ертеде сол асқардың сәулетіне,
Қиыспай қырғындасқан талай жұрты.
Ақшұнақ, Жабағылы, Мыңшұқыр, Таз,
Бұлардың бәрін тізген Жоңғар тұрқы.

Аршалы, Амантекше, Қарасырық,
Қарауңгір, Қалмақасу, Қаражырық.
Сауыры Салқынбел мен Сайымбөлек,
Суығы соғып тұрад аласұрып.
Қымызын сол жайлаудың ішкен кісі,
«Бәйгіге» қосад өзін таң асырып.
Шоқысын Бүркіттінің Үшбүйенге,
Қойыпты сәукеледей жарастырып.

Күрделі қоныс қайда Күреңбелдей,
Құр жатпас Қора мұзбен жүгенделмей,
Тегерез төңкерілген тегеш, Шажа,
Шамқой шал қабақ жаба түнергендей,
Талақтай талаураған Баян — жүрек,
Тұнжырап тұқырып тұр «тірі өлгендей».

Мұрыны Мұзбұлақтың көкте мүлгіп,
'Ақтасты аспанға әдей тірелгендей.
Қар кете қарлы аланы қақ айыра,
Қаптағай қаптай көшед Бүйенді өрлей.
Түйірлі бұшақ нөсер ұшықтайды,
«Ши ұшық», «қырық аяқ су» жібергендей.

Көкжамбас, көл Көпірлі таудың көркі,
Жатқан мұз Шатыртастың көкше бөркі.
Ақиық Демікпеден алған адам,
Алдырар Айдарлыдан Алтай түлкі.
Қоңыртау қорқатыным бала жастан,
Жыланы түрі жаман — түкті, түрпі.
Түнімен тау күзеткен, таста айтақтап,
Дуана заржақ байғыз — шайқы-бұрқы.

Талғар тау тарғыл ала шоқы биік,
'Асқақтайд емшегі, ерні көкке тиіп.
Арқырап асқарынан құлаған су —
Бауырын балбыратқан еліне иіп.
Малға жай, елге жайлау Үшқараштың
Сүбесін мекендеген суыр сүйіп.
Асы — астау, отырған ел — өрелі құрт,
Құрт жайып қодырайған Бақай биік.
Албыр бет Алматыда алма әдемі,
Алғандай ақ тамақты ауызға үріп.

Қарқара қалың қазақ кебесіндей,
Албанның албыт — ерке енесіндей.
Қарағай қапталдағы, жыныс арша,
Қыдырлы малдың құтты келесіндей.
Текестің көкке өрлеген тік киясы,
Сымпиып сол маңайдың төресіндей.
Мыңжылқы мыжырая жантайысқан,

Өзгесі жүгініскен төрешідей.
Былышқай, Бесжырғалаң, Түптің түрі
Қатықтың жаланбаған тегешіндей.
Қарқара жарасымды жазық жайлау,
Үй — күлше, құрттың жайған өресіндеі
Алыстан ауыл әрпін абайласаң,
Сүйекті баймөңкенің шегесіндеі.
Сүті ағып сорғалаған Үшқарқара,
Қорғасын қорып төстен келетіндеі.
Қарасаң Көкбұлақтан күміс қарға,
Өрнегі шербеністің билетіндеі.
Оскырып теріс айналған Түптің суы,
Сырт беріп қос аяқтап тебетіндеі.
Жыландай ирең қаққан Иірсуда
Білдірмей тау іргесін сөгетіндеі.
Лабасы төрде жатыр төс табандап,
Шоңқиып малды ауылдың төбетіндеі.
Бота жүн, бозғылт — күрең шалғын біткен,
Жайлау жоқ Көктөбенің төбесіндеі.
Жарбиып осы өреңге ықтырмалап,
Қоңырқай Қулық судың бөгетіндеі.
Ешкідей үркіп шыққан Шөладыр тұр,
Қасқырдан бір тықырды көретіндеі.
Телміртіп Текес аса ай туады,
Тайыншаның тарғыл ала зересіндеі.
Жайлаудың ортасында Тұзкөл жатыр,
Жарқырап төбел таздың төбесіндеі.
Айналсоқ ала асқарда сасық мұнар,
Тіміскіп төс тұртпесе өлетіндеі.
Қыз емшек қызыл сүйір шоқылары,
Томсартып тұман сүйіп өбетіндеі.
Меңіреу мөлдір қара бұлт қоршайды,
Сұлуға жұпар бүркіп себетіндеі.
Баладай былдырлаған сақау самал,

Койнына әкесінің енетіндей.
Тұмсығы Торайғырдың түгел орман,
Сол таудың тыныс тартар өнешіндей.
Таппайсын Үшмеркіден ұшы-қиыр,
Қарағай қара шашты өретіндей,
Басы мұз, зәулім жақпар, дүлей тоғай.
Барлық аң бір шатқалдан өретіндей.
Мақтайтын ертедегі Иран бағын,
Сол жаққа барған кісі көретіндей.
Томардай тұқыл күйген, тұлған тұтқан,
Сорлы тау неге болсын Сөгетідей.

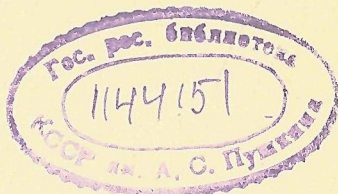
Қып-қызыл жамағандай тауды мыспен,
Қорғасын қорығандай су-күміспен.
Құймақы, қожыр қара жақпарлары,
Арналып отырғандай алып күшпен.
Таутеке, марал, бұғы тағылары,
Тау-тасын мекендеген жазы қыспен.
Қартадай қатпар-қатпар қаптал жатыр,
Тазы ертіп, күзгі қарда шықсаң құспен.
Қуыппыз көк жайлауда бір күн елік,
Желіктен кісі аман ба қымыз ішкен.
Тағыны тастан тауып тарсылдатып,
Жүргенбіз тауды ұзақ күн қыдырыспен,
Басына кешке таман Шырғанақтың
Шыққаным әлі есімде Ыдырыспен.

Ал, сонда алды-артыңа көзді салсаң,
Оңды-сол, көз жетерді шолып алсаң,
Бұлдырап көзің шалып Түптің суын,
Албанның қонысына қайта айналсаң:
Қылқиып қыры кеткен Қызылауыз,
Кетпен мен Кеңсу кербез жатыр алшаң,
Томпиып томағадай Сарытау тұр,

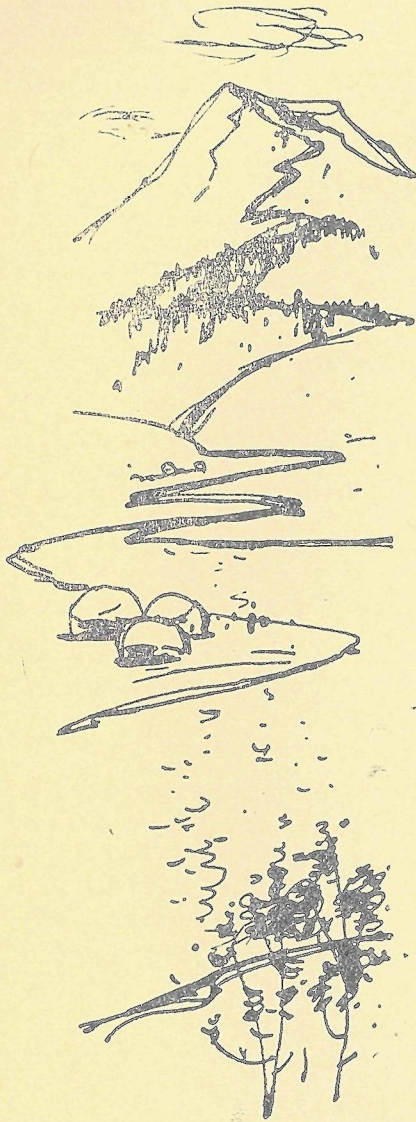
Қарасай — ер қапталы атқа салсаң,
Елбіреп Елшенбүйрек ел аулақта,
Ойнамақ, жасырынбақ Науша, Наршаң.
Шалкөде шүйгін шөпті құтты жайлау,
Сонда дейд сүзбе тұзды бара қалсаң.

Жер бар ма зәу Бақайдан көрінбеген,
Жүйеге тау қалсын ба бөлінбеген.
Көресің алдындағы дастарқандай
Жерлерді Теріскей, Сырт, Төрің деген,
Лабастың саласын да шолар көзің,
Тұлымдай тобық соққан өрілмеген.
Аса алмас алғыр қыран ала асқардан,
Өңкілдеп өзен қалай төгілмеген.
Шығысқа беттей шөге жатқан таулар,
Құшысып, сүйісіп тұр көгіменен.
Меруерттей жалтылдайды күнгей Мұзарт,
Көз түгіл үнілесің көңілменен.
Құзары Құдырғының құлдыр шұнақ,
Өрікті — ол боз биедей желіндеген.
Ақсақал, Байсауырын, Тайсауырын,
Жалмауыз шығар көктің көгін жеген.
Асқардың арғы атасы Хантәңірі,
Албанның өрісінің төрінде екен.

Па, шіркін! Болады екен тау да сұлу,
Мұз көйлек көк мұнармен белін буу.
Көлдегі көп шағала ортасында,
Тартпасын көзді қалай айдында аққу...
Өзгені үйме-жүйме отырғызып,
Ортада бір ақсақал кеңес құру.
Қайырып, топты үйірін бір боз айғыр,
Жусатып, қалғып көзін ашып-жұму.
Осыған ұқсамаса сөкші мені,
Басынан Кіндіктастың қарап тұру.

ЖЕТІСУДА СУ СУРЕТІ

Ыстықкөл жер айнасы мөлтілдейді,
Балқашты қамыс қамап желкілдейді.
Аттанған алты өзені Жетісудың
Балқашқа бауырымдап еңкілдейді.
Балқаштан өзенді өрлей жүзген балық,
Тұмсығын тас қаққанша еркіндейді.
Бұлқынса анда-санда ала бура,
Жетісу желпей қағып селкілдейді.

Шу эне, тауды тарпып шыққан шулап,
Ойнақтап, ырғи, жосып таудан тулап,
Асқардың ақтарылған ағы емес пе,
Қарқ болған қырғыз-қазақ суын сулап?
Шуылдап жүйткіп жатқан Шудың үні:
«Қолың бер, құт, береке» дейді «тумақ!»
Ертеден ірге теуіп өскен Шуда,
Ұлысы Ұлыжүздің Үйсін — Дулат.

Шымырлап Іле қайнап құмды кезген,
Қас қақпан ұйық, дойыр, долы безген,
Алыстан арып көшкен керуендей,
Тоңмойын, томсарулы тұнжыр көзбен,
Елге де, егінге де қарайласпай,
Жылысып жылжып жатыр бір мінезбен.
Ел шайқап, ердің қанын ішкен Іле,
Естісең ертегіні ескі сөзден.

Арқырап асау Шелек орыпты тас,
Бурадай бұлқынады көк ала бас,
Ол баста Күншығысқа шыға шауып,
Жалт беріп етекке еңсей сапты құлаш.
Айдынды айдаһардай күміс көл бар,
Алысқан таумен, таспен алып болмас.
Қожыр тас қопарыла құмға айналып,
Жарпымен көшіп жатыр боп жым-жылас.

Қысылып қыспақтағы қыл көпірден,
Албандар өтеді азар деп «ақ сарбас».
Көпірген Көксу көл бар басы бастау
Дегенге көшпелі әйнек суы ұйқастау,
Тау жуып, тасты қуған содыр суы,
Аңқылдайд арнасында меруерт астау.
Жалбасы, Шаған, Бұғы мүлгиді оған,
Шалдуар шалдай қалғып шала мастау.
Жар жарып, жерді жиған Көксу көл бар,
Бейне бір Жалайырға шабатын жау.

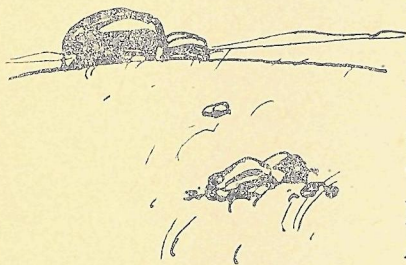
Арқырап айқай салған Көксу алып,
Жазыққа шыға келсе үркіп ағып.
Егінші, ылғи дихан Жалайырлар
Үлесед үй басына тоған алып.
Сол елдің қыдырынды қыдыры сол,
Сар бала, қара қазан болып қарық.
Мөлтендеп мойнақты орай Қаратал да,
Көксуға қойындасад жарды жанып.
Қосылып екі ерке су, екі сұлу,
Балқаштап калың құмға кетед лағып

ЖЕТІСУ ЖӘНДІГІ

Баяғы баяғының заманынан,
Асқарда шың мекендеп, жайлаған аң,
Тағылар тарғыл тасқа баурын төсеп,
Бар тышқан қоныс алған балағынан
Жасанған театрдағы ойыншыдай,
Құздардың көрінеді аң алаңынан.
Қиынның жынысында бар деседі,
Сілеусін, ілбіс, аю, бұғы, бұлан.
Кәдімгі қасқыр серек, қарақұлақ,
Шуылдайд шүйебөрі үй артынан.
Кәдімгі қарсақ, сусар, бұлғын, жанат,
Сол таудың іздейді аңшы ту сыртынан.

Таутеке, арқар, құлжа қарақұйрық,
Көруге болад бәрін жайылымнан.
Маралды мал ішінен атпен қуып,
Әкеп жүр ауылына айдап Албан.
Тазқара, балта жұтар, ақбас құмай,
Бұлақта отырғанын көрем ұдай,
Жарғақ бас жұртшы, саржақ су бүркіттер,
Құмайдың қоғамында құдасындай.
Лашын, түйғын, тұнжыр, тынар, мықи,
Ителгі, бәрпі, қырғи, құр, тұрымтай.
Бидайық шында ғана болад десед,
Бүркітпен барымталы ел ала жаздай.
Тығанақ, үкі, ақсары, құладындар
Сықылды толып жатыр мөжен-томпай.
Албандар атын атап түстейтұғын,
Мінеки Алатауға біткен торғай:
Қара, боз, суық, бұқбас, сипті, шымшық,
Шапшақай, майлық, маубасбұқа, шөже.
Тоқылдақ, сукұрқылтай, бұлбұл, шымшық,
Шымшықтың сан-сапалақ атаулысы —
Айтарға сай-салада жүр лықсып,
Тас жырып, балақ біткен шыңға шықсаң,
Күй тартар той қылғандай торғай сыңсып.
Көркемі көбелектің сол сайларда,
Гүл шолып, жүрер ойнап ұшып сып-сып,
Үстіңнен аю тасты сылдырлатса,
Самайдан ішкен қымыз шығар шып-шып.

ЖЕР ТҮГІ

Ағашта өзің білген қарағай, тал,
Жалғыз-ақ неше алуан түрлісі бар.
Долана, ұшқат, шетен, ырғай, арша,
Ақ сасық, қызыл қайың, барша, шынар.
Шырғанақ, сөңке, терек, сөгет, емен,

Үйенкі, шырғай, балғын тораңғылар,
Сарыағаш, қойқарақат, жиде, шетен,
Тобылғы, түйеқұйрық, бауырқұрттар;
Қараған, бозқараған, шеңгел, шілік
Сықылды ағаштардың талайы бар.

Биікте бітед шөптен сарыкүйік,
Тістеніп жатыр жұлып малы сүйіп,
Қымызын сарыкүйіктің ішеміз деп,
Албандар қоныстайды құстай биік.
Тауконақ, шәйшөп, маңқа, құлынембес,
Сүттіген, еңлік, мейіз, киізкиік,
Ақшалғын, көкемарал, бетеге, раң,
Жапырақтеңге, бұйра қисық иық,
Балдырған, уқорғасын, атқұлақты
Елік жүр сонысында соны қиып,
Жұлкеуір, бәрпі, шырыш, шытыр.
Сауыны бие емшектің кеп тұр иіп.
Мынтамыр, жуа, рауаш, жаужапырақ,
Балауса, сорғыш, селдір ермен, бақбақ,
Сыбызғы, жалбыз, құлмақ, қарақияқ,
Шоқайна, мендуана, сора, шақпақ,
Ішінде сол қурайдың сұлу солар,
Шырмауық, кендір, қылша жыланқияқ,
Қанжыға, қоға, сасық, аққой болып
Бөлінед жуалар мен таусарымсақ.
Қымыздық, қызсаумалдық дейтіндерге,
Ат қойған тау елінде сүйіп шын-ақ.
Өріске біткен осы өңкей сүттің
Ішінде бір сүйкімсіз отыр бір-ақ:
Қалақай қара тарғыл ол айтқаным,
Сүйеді сүйкенгенді шымшып, бұрап.
Өзге жан өмірі оған жоламайды,
Төңбекшіп түйе жесе қалар құлап.
Шалқиды шалғын көлдің қамысындай.
Атқұлақ Тасарықтың тарысындай.

Үш қырлы, сұлу сырлы айылқыяқ,
Кіндігі қырғыз өрме қамшысындай.
Селтендеп сепсе қурай сырға қадап,
Саржағал сәлемдесед танысындай.
Жуалар шайқаңдаған ол бір кербез,
Шалма орап мұсылманның абызындай.
Құстандай самал соқса сыбырласад,
Әзілді әйел, ажын-абысындай.
Солармен судырласып ойнайды жел,
Дүрмектің көкпар тартқан шабысындай.
Неше елді аттандырған құтты қоныс
Әлі тұр әсемдігі таусылмай.
Суретін сөз баяндап жеткізе алмас,
Жерінің Жетісудың бәрі сондай!

1925

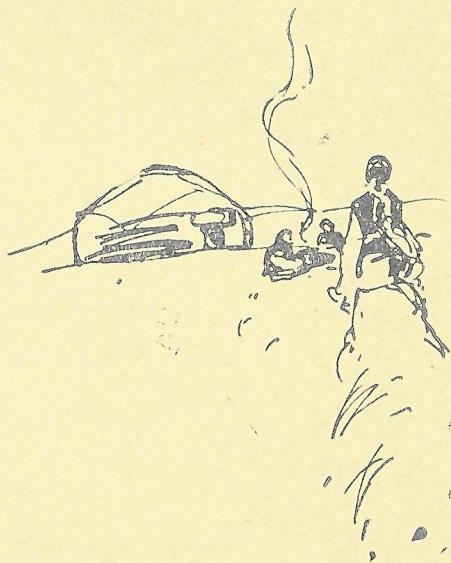
ТАС ШЕШЕЙ

Жын қаққандай долданып,
Су жұлқына соғады.
Салдыр-гүлдір күркіреп,
Судан боран борады.
Қалбақтап қалақ бұлқынса,
Бұрқақтайды бораны.
Тас сырылдап айналып,
Бірін бірі жонады.
Тас ұршықтың тесігі
Мамадан бидай сорады.
Суыра сорған бидайын
Шайнап, жұтып, обады.
Майда, мапа мамық ұн
Тас толғақтан туады.
Сырғыта айдап ақ ұнды
Кен шанаққа құяды.

Сабақта ине, дайындал,
Қарағым, қабың толады.
Бұрқылдақ ұн борасын
Бет-ауызға қонады.
Кірген кісі боз кемпір
Болады да қояды.
Бауырсақ, тоқаш, май
шелпек

Әнекей әжең соғады.
Құймақ жеген кәрі атаң,
Кекіріп, қылды тобаны.
Күйік күлше-күлдемеш
Қойынға қойшы орады.
Жеген адам жетісті,
Нан екен бар болғаны.
Бітеуіңді уатқан,
Балаларды жұбатқан,
Кемпір-шалды қуантқан
Тіршілік екен тиірмен,
Аңырмай астық салалы...
'Ағызып ағын төсінен,
Шайнап беріп өсірген,
Асыраған анаң кім?
— Тас шешей сол болады.

1926

АУЫЛДЫҢ АЛДЫ

Ауылдың алды айдын көл,
'Айдын көлде шағала.
Айдын көлді жағала
Айнала қонған қалың ел.

Ауылдың алдын абайла,
'Ауылдың алды ұлы көш.

Алдында өткел, оны кеш.
Аяңда, ауыл, аяңда!

Ауылдың алды айқын жол,
Аңқылдар ауыл, аңырмас.
Аңыртпай бастар бауырлас
Қозғалармыз қалың қол.

Ауылдың алды асқар тау,
Асқар таудан асармыз.
Асып жайлы жасармыз;
Ел ер жетіп есен-сау.

1926

КҮН ШЫҚҚАНДА

Шырт ұйқыда жатқанда
Шырылдады торғайым.
Ұйқыны ашты, оятты.
Құлан иек, құлқын сәр,
Құрылып торғын шымылдық,
Шырға тартты, таң атты.

Желі желпіп желегін,
Жердегі бәйшешегін
Күлдіре, сұлу күн шықты.
Шыру, шыру, шіркін! — деп,
Көмекейі бүлкілдеп,
Торғайдан «тұрлап» жыр шықты.

Жайшы көрпе, жастықты,
Таста тастай тасбықты,
Апа-ау, әне күн шықты.
Шеш қазықтан сиырды,

Аналар жібін иірді,
Алсаңшы, апа, ұршықты.

Оят, кигіз шекпенін,
Қолына алсын кетпенін,
Барсын әкем егінге.
Қызылдап қымыз сабасын,
Жыртығын үйдің жамасын,
Айт, апатай, келінге.

Орамалын оймыштап,
Оған оқа қойғыштап,
Тәтеме айт, тіксін кестесін.
Шүлен шал мал береді,
Қырығы қыздан дәмелі,
Өз қызығын ескерсін.

Текеметін тұйықтап,
Жатыр ма ағай әлі ұйықтап,
Барсын, малын көздесін.
Барсын, барсын малына,
Шаруа! Жалғыз шаруа!..
Қойдық сөздің өзгесін.

Жастық па, әлде мастық па?
Жатыр басы жастықта,
Інішек мұрны шуылдап.
Күн әлемді оятқан,
Күн күлкісін жел айтқан,
Тұр торғайың шырылдап.

Мал масайрап өрісте,
Құрт-құмырсқа бәрі істе,
Тұр көкешім, күн шықты.
Малда ағаң, әкең егінде,
Тәтең кергіш керуде,
Иірді апаң ұршықты.

Қалыпсын ұйықтап, қарағым,
Қалады-ау сенің сабағың,
Жуын, жүгір мектепке.
Ашасын көзді сабақтан,
Аласын білім кітаптан,
Боласын адам мектепте.

1926

ЗАВОДТА

*(Москвадағы «Орақ-балға» деген шойын,
темір қорытатын заводта)*

Қабат-қабат салынған,
Бөлек-бөлек болат ұй,
Электр шамы жағылған,
«Тұр жұмысшы, киім ки!»

Деп, гудогі күрілдейт.
Ұршықтар ойнап, билеп би.
Дөңгелектер дүрілдейт.
Машинада қоңыр күй...
Арыстандай толғанып,
Жалын көкке бойлайды;
Жолбарыстай жонданып,
Темір тербеп толғайды.
Толғатқандай отты пеш,
Салады бебеу ойбайды.
Қолы-басы күйелеш,
Онымен жұмысшы ойнайды.

Қап-қара тұтқыш қаһарман,
Күйелі қара құмандай,
Булыға буға қақалған,
Түнжырайт түтін тұмандай.

Қызыл темір қылмаңдап,
Ырғиды оқжыландай.
Жұмысшының жылдамдап,
Қышқашы қысад қырандай.

Шұрық-шұрық еткен шойын шоқ,
Қазанда қайнап бітеді.
Бөренедей темір от,
Тербеліп тесікті өтеді.

Сол бөрене ұзарып,
Жіптей ұзап кетеді.
Машина шеге шығарып,
Зырылдап зырық-зырық етеді.

Осыны көрген қазақты,
Ойын мына ой орады:
«Бөріне де жан-жақтың
Осындай оттар толады.

Тегістік деген ұлы үйге
Осылар шеге соғады.
Күндердің сондай күнінде
Біздің де ел сондай болады».

1926

АТТАНҒАН АЗАМАТ

Бозарып атты жазғы таң,
Қозғалып өрді жанды жан,
Қызарып шықты отты күн.
Баласы жамап тұрманын,
Анасы жамап тозғанын,
Қараша үйде жоқ тыным.

А н а

— Жамадым, балам, жамадым.
Тозыпты түйме қададым.
Шаршадым... біз не етелік,
Қалғанда кімге сүйендік?
Бәрібір күйдік, үйде өлдік.
Қаусадық, біз де кетелік.

Б а л а

— Жамасаң кием, бер бері,
Жағасын жөнде, кел бері.
Аттанайын, асығам.
Білемін анам, қош айтпа,
Босатпа мені, босатпа.
Босармын көзің жасынан...

А н а

— Жайыңа жүрмей, «солдатқа»
Азғырған кім бармаққа?
Жазды ма әлде ауылнай?
Ұшарсын оққа өлерсін,
Ауырарсын, шөлдерсін,
Аузыңа сусын табылмай.

Б а л а

— Ел тілегі,— деді,— аттан!
Ешкім жоқ мені айдатқан,
Жазылдым тілеп әскерге.
Жай жүргенде не етерміз?
Жақында, бәлкім, кетерміз
Ташкентке я Мәскеуге.

Орынсыз уайым, сақтығың,
Бақтымын, анам, бақтымын.
Заманда тудым тасыған.

Қызыләскер — мектебiм,
Мектебiме кеткенiм —
Әрi оқимын, ашылам.

Еңбекшiнiң қанына,
Еңбегiне, нанына
Жалаңдаған жаулар бар.
Жан-жағымыз толып тұр,
Жау қылышын соғып тұр,
Бiз болмасақ кiм қорғар?

А н а

Анаң жермен-жексен боп,
Жеткiншегiң жеткен жоқ,
Бұлар кiмге таянар?
Өзiңмен түтiн түтеткен
Лашығың мынау құс түткен,
Кiм жамар, кiм жаңалар?

Б а л а

— Қой деп ем, апа-ай, осыңды,
Қоймадың... ащы түсiңдi.
Мiнекей менi босаттың.
Ендi жинал, ержүрек,
Ендi қош, ана көкiрек.
Жоқ, босаман!
Қош айттым!

А н а

— Қош айттым... мен де қош айттым...
Қош айттың да шошайттың.
Жолың болсын... шыбығым..
Олжаңменен жауыңнан
Жүректi жарып қайт жылдам,
Қараша үйде сырығым.
Сүйенгенiм... тiрегiм...

Тіршілігім... білегім...
Қарайғаным... қаразым...
Көздей-көздей, келер деп
Екі көзім болар төрт,
Қуатым — сызған қағазың.

Б а л а

Тұрған соң, анам, жазар күн,
Жазармын сәлем, жазармын.
Көп ойлама, жүдерсін.
Теңге болса тиерлік,
Жіберемін, киерлік
Шоқбытыңнан түлерсін.
Өзің өрмек тоқырсың,
Күлсімің сабақ оқысын.
Тұрсының жарар әжетке.
Күйінді көрер басшы бар,
Қол ұшын берер «қосшы» бар.
Қош!
Тапсырдым советке!
Күлсімнің бетін бір сүйді,
Тұрсынға ерні бір тиді.
Аттанды да қыр асты.
Қарасты... көздер жыласты.
— «Қайтар қашан...
Жазар хат...».

1927

БАЛАСЫНАН АНАСЫНА ХАТ

Қорғаным анам, қамқорым,
Қолыңа тисе осы хат.
Құлының жазды қолынан,
Қуан да хатқа, қыл қуат.

Хатты оқыт, сергіт көңіліңді,
Қарғашың аман қазадан.
Көйлегім көк, қарным ток,
Мінекей хатты жаза алам.

Есімде анам, есімде,
Есімнен сөзің қала ма?
Жолаушыменен жөнелтіп,
«Оқысын» деген қалаға.

Сонан бері міне үш жаз,
Бетімнен сүйіп қалғанға.
Өзім жазбай, жаздырып,
Ұялдым хат салғанға.

Түйеміз желе түн қата,
Қалаға жеттік сол күні.
Жатсынбай жайымды айтып ем,
Алды оқудың бөлімі.

Жиылған мұнда жан-жақтан,
Гүл шешектей көп бала.
Оқимыз да ойнаймыз,
Жуынамыз моншада.

Оқыдым оқу құралын.
Айырдым есеп анығын.
Таңбасын танып, хат сызып,
Қағаздан қара таныдым.

Пионер болып жазылдым,
Мойнымда қызыл мойынтақ.
Бізде жиын, жиналыс,
Жақында ойын қойылмақ.

Қатарлап қаздай тізіліп,
«Дайын бол!» дейді үйретіп,
«Дайынбыз!» дейміз дауыспен,
Дәу үйдің залын күңіретіп.

Ленин деген басшымыз
Бастапты да өтіпті.
«Жалшы, жетім жетілсін»
Дегенді айтып кетіпті.

Патшаны, байды құлатып,
Кеңесті жасап қайтыпты.
«Кеңеске кедейді оқыт» деп,
Көбірек осыны айтыпты.

Төңкеріс — Ленин сол екен,
Жеткізген бізді бұл күйге.
Әйтпесе бұл күй болмағы
Екіталай сұм дүние.

Қанатың Ленин жолында,
Қарғанды — десең — қайда жүр.
Апатай, басшымды ұмытпа,
Апатай, Ленинді айта жүр.

Қош, анам, сүйдім қолыңнан,
Қуансын деп жаздым хат.
Қуансаң қуан, анашым,
Болатын болдым қолқанат.

ҚАЗАҚ ҚЫЗЫ

Маужырап тау, күн күліп,
Албырап аспан нұрлы көк.
Мажырап қыр, жер жусап,
Баяулай соқса жел жібек.
Қырмызы жалау желбіреп,
Өктем-өктем басқан топ,
Октябрь тойы болды деп,
Он бір жыл оған толды деп,
Жамырап ду-ду қалың көп.
Сол дүбірдің ішінде
Топтанған әйел бір бөлек.
Қаймақы қабақ қара қыз,
Жинақы көйлек, келте шаш,
Жаға, жеңін түймелеп;
Жігерлі даусы саңқылдап,
Сартылдатып тұр сөйлеп.
Тұр десеңдер не сөйлеп:

— Анау, анау, заманда,
Анау қалған атам заманда,
Ер егер заманда,
Ел әбігер заманда,
Хан тағында заманда,
Халық шабынды заманда
Шен шіренген заманда,
Ел күйзелген заманда

Қазақ қызы кім едік.

Байдың шұлғауы едік,
Бәйбішенің тулағы едік,
Мырзаның әуесі едік,
Тұлпардың бәйгесі едік,
Найзагердің олжасы едік.
Саудагердің саудасы едік,
Қулардың қуыршағы едік,
Қазақ қызы күң едік.

Енді мына, мына атқан таңда,
Еңбекші жауын құлатқан заманда,
Ескілікті қиратқан заманда,
Езілген жұртты қуантқан заманда,
Игілікті орнатқан заманда,
Келелі кеңес қолға алған заманда,
Оған он бір толғанда,
Осы өмірдің, осы жұрттың,

Қазақ қызы кіміміз?

Күң емеспіз, азатпыз,
Азаттық алған қазақпыз.
Жылағанды уатқанбыз,
Сұмырай заңды суалтқанбыз.
Ілгері басқан елі бар,
Бірлігі күшті, қадамы құтты,
Жаңа тұрмысты, жас жұртты
Жасаушының біріміз.

ҚЫЗЫЛӘСКЕР ӨЛЕНІ

(Орыстың «Проводы» әнімен)

Мылтығымыз оқтаулы —
Ел қорғауға.
Қайратымыз сақтаулы } (Екі рет)
Келген жауға.

Жігер білек, жаужүрек
Қызыл қыран,
Үйрен, оқы, жас түлек } (Екі рет)
Ойна, жайна.

Еңбекшілер қорғаны,
Қызыләскер.
Еңбекші елдің қорғаны } (Екі рет)
Біздер жастар.

Қылышымыз қайраулы —
Жиһангерге,
Жиһангердің жеңдеті } (Екі рет)
Чемберленге.

Елімізді салуға
Сергелденге,
Тап бергенге біз дайын } (Екі рет)
Кел берменге.

Еңбекші елдің қорғаны —
Біздер жастар.
Еңбекшілер қорғаны — } (Екі рет)
Қызыләскер.

1929

КӘНЕ, ШЫДАР ҚАЙ МАЙДАН?

(Алматыға паровоз даусы естілді. Түтіні көрінді.)

Өмірге өлген Алатау мен құба құм.
Тірілгендей көкті жарып шығады үн.
Өшкен жанды, өлген жерге жан кірді,
Қыр қозғалды, үнге тікті құлағын.

Күн нұр төкті, қырға қызыл шырайын.
Жер-көкке атты желіні тандыр бұлағын,
Қаулап шықты, қара табан аттанды,
Жыртық үйден жалба жең, жәутік тұмағың.

Жерді жонған, тасты опырған әлді кол,
Ұрандасты, ұлы күшті қосты мол.
Жерді жарды, шамын шашты, тірілтті,
Кең даланы кесіп, пішіп келді жол.

Жүрек тулар қыр қозғалтқан айғайдан,
Жарқырап қыр, сарқырайды бал сайдан.
Еңбекшінің тілегіне білегі,
Қайнап кетті, қане, шыдар қай майдан?

15 шоль, 1929

ҚАЗАҚСТАН

Көгінен нұр төгілген,
Жерінен дүр, гүл өнген —
Жердегі ұрмақ
Бұл қай жақ?
Мотор жыры дүрілдеп,
Гудок үні гүрілдеп,

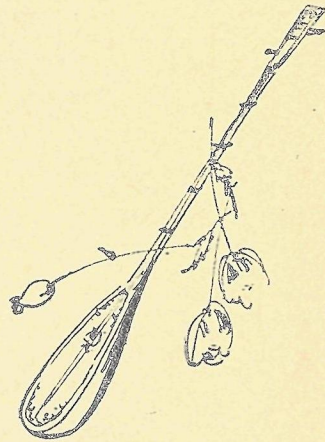
Қайнаған жак
Қай аймақ?
Өгей ұлы теңеліп,
Еңбек елі кенеліп,
Күлгендер кім
Масайрап?
— Бұрын патша отары,
— Бұрын байдың отаны,
Жері қуаң,
Елі күл,
Бүгін еркін жері нұр,
Нұрландырған — Октябрь!
Қазақстан елі бұл!

1929

ДОМБЫРА

Тарт күйінді, домбыра!
Төгіл, төгіл тәтті күй,
Тау суындай сылдыра,
Желпін, желпін, жел соқтыр!
Тауда тұман тұрмасын,
Көкте бұлт ыдыра!
Тыңдамаған қалмасын,
Ойды-қырды қыдыра,
Құлшына тарт домбыра!

Екі желі үш қазық,
Тоғыз нокта домбыра,
Ойнатайын он саусақ,
Құлындайын құлдыра.
Бозда-бозда бота күй,
Қашағанды қудыра.
Құлшына тарт, домбыра!

Еңбек елдің күйшісі-ау,
Құлағымды қикулат,
Көңілімді қандыра,
Тәтті-тәтті күйге тарт
Көргенінді күй қыла,
Құлшына тарт, домбыра!

Еңбек елдің жыршысы-ау,
Жанымды бір жадырат,
Көкейіме қондыра,
Тәтті-тәтті әңгіме айт
Жаңа өмірді жыр қыла,
Шежіре, шешен, сұңғыла,—
Құлшына тарт, домбыра!

ЭЛЕВАТОР

Б а л а

Кеудесі кең,
Жегені жем,
Батырың.
Бойы зәулім,
'Аты кім?

А ғ а

Элеватор
Мұның аты...
Кең камба,
Бұл бір алып.
Социалдық
Дән қазна.

Құйып астық,
Толтырып лық
Сақтайды.
Жауын жаумай,
Тышқан, торғай
Шақпайды.

Б а л а

Ұқтым, аға:
Ата мұра
Көрдей ұра
Бітсін, ура!
Біржола...
Елеп жатыр...
Біздің қазна.
Элеватор —
Біздің камба,
Жүр, аға.

1931

ШАТТЫҚ ЖЫРЫ

Шаттық жыр ағыл-тегіл, жаз қаламым,
Шат өмір шалқуына аз ба жаным!
Байғұс-ау, баяғы күн есінде ме,
Қорлықпен құлап қала жаздағаның?
Тұзың сор, еңбегің еш болған күнде,
От көңілім осындай боп маздамадың.
Өлеңнің өнерінен өзен көрмей,
Шөліркеп, шұқанақты қазбаладың.
Білімнің бұлағы аққан заманында
Жарай ма, жосылта жыр жазбағаным?
Халқымның қуанышы қиқулады,

Ер көңілім енді қашан қозғаламын.
Елімнің екі туған ерке шалы —
Жамбыл да күйінде отыр бозбаланың.
Жан жаппай жақсы еңбекте жарысқанда,
Ұят-ау, осылардан озбағаным?

Алғанда халқым тауып күткен бақтың,
Қалайша қарыштамай күйбең қақтым?
Ақынның айқайы аспанды алмайтын ба,
Дабысы жарғанда жер біздің жақтың.
Байтақ ел, байсалды өлке — Қазақстан;
Біріміз — он бірінің ұлы одақтың.
Дәуірлеп, дәурен өрлеп тұрған елміз,
Азат боп түрмесінен қанды азаптың.
Танынан тарихының толғаны осы —
Ерікті ел қазақтың, ер қазақтың.
Елімнің шаттығынан шалқып жырым,
Мен де айдап өлеңімді өрге тарттым.
Бай жерім, бақытты елім — ұлы одағым;
Отаны азаттықтың адамзаттың!
Табысқан туысқандай алуан халық
Астында бақыт тудың — балға, орақтың!

Ырысты, еркін, азат елім қандай,
Кең байтақ, кен дәулетті жерім қандай!
Өлкемнің оңы мақта, солы қырман,
Бітетін біздің жерге егін қандай!
Өрбіткен алуан түрлі асыл тұқым,
Төгілген ойда, қырда төлім қандай!
Бал еткен малдың сүтін, аңның етін
Гүл, жұпар, күшті дәрі — шөбім қандай!
Алатау, Алтай, Арқа, Қаратаудан
Қазнам, халқым, алған кенім қандай!
Былқыған балығымен, байлығымен
Атырау Арал, Балқаш көлім қандай!
Үсті ырыс, асты қазына Қазақстан,

Уа шіркін, өлкемдегі өмір қандай!
Біз бір бай ұлы одақтың өлкесіміз —
Бақытты елі осындай, жері сондай!

Уа халқым, он жылында «Даланды» айттым,—
Ой, қырың, орман, тауың, салаңды айттым;
Ертіс, Сыр, Есіл, Жайық — ел қонысым,—
Алатау, Алтай, Балқаш, Аралды айттым.
Ақтабан-шұбырынды, шулаған жұрт,
Қаратау, қансыратқан заманды айттым.
Би, болыс, ояз, ұлық билегенде
Қара күн, қараңғылық, қамауды айттым.
Ақ жорық — «Алаш» жалау көтергенде
Халқыма қанша тиген залалды айттым.
Жауды айдап, жақсы өлкемді жасамаққа
Лениннен қазақ мандат алғанды айттым.
Шат көңіл, тарих атты шежіре шал
Құшақтап, құттықтаған балаңды айттым.
Өлкем шат, өмірім қызық екендігін
Сол кезде-ақ айналаға абайлаттым.

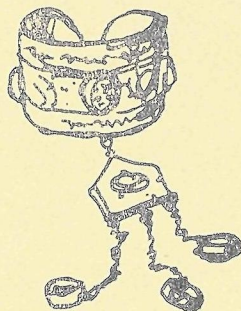
Өткен күн құл мен күннің базарындай,
Қан кешкен халық бар ма, қазағындай?
Хан заман — қараңғылық, ойран заман —
Түнерген Түркістанның мазарындай.
Қарғаймыз хан, патшаның қара күнін —
Халықтың ауыр дерті, ажалындай.
Ерді — құл, әйелді — күн, елді — қор қып,
Артқан күн ажырығын жазалыдай.
Тартып ең талай қорлық, қайран жұртым,
Заманда абақтының азабындай!
Қалдырған қараңғының қамауында
Халқыма болды ма ауыр жаза мұндай?
Бұл күнде елім азат, жерім абат,
Заманды көрді қашан қазақ мұндай?

Айта ма дені дұрыс адам ұлы,
Жетті деп бұл дәуірге қазақ оңай?

Кең далам, кемеліне келген, далам,
Гүлденген шат, шадыман елмен далам!
Жадырап жаз өмірдің күні астында,
Жамырап, жайраңдасып өрген, далам!
Артында қалды-ау талай қара күндер,
Аң болып, а, құдайлап жүрген заман.
Бақтына бал аштырып, бақсы ойнатып,
Тандағы тәңірімнен деп сенген заман.
Бақ іздеп, желмаямен жер шалдыртып,
Асанның қайғысымен желген заман.
Ұшырап ұлы апатқа ойы, қыры
Өртеніп, жанып күл боп, сөнген, далам.
Жасарған жақсы өмірдің жазы жайнап,
Көп заман күткен күнін көрген, далам.
Шаттығын сол даланың жел қайық қып,
Шалқы жыр, шалқы көңіл, тебрен, қалам!

Шаттығым мақтанышым, бақытты елім,
Атанған Қазақстан байтақ жерім,
Тобыңнан тойға ұласқан көрсін жан-жақ
Отанның шын ұлдарын, ел ерлерін!
Еркін ел, ерікті еңбек ерлері деп
Отырсын омырауларда орден — Ленин.
Ырысы еңбегімнің, елім көркі,
Көмейі, күйі шаттық өлендердін;
Осылар жаңа заңын жариялап,
Көрсетсін әлемге елім кенелгенін.
Шығыста шын үлгісі біздің аймақ —
Ерік алып, ел болайық — дегендердің.
Халқымның қуанышы қалтыратсын,
Қас дұспан, қалған жаудың өлерменін.
Мойныма бұршақ салып өткен күнде
Осындай ел болуын тілегемін.

Күніміз әлемді алсын жарқылдаған,
Үніміз жерді жарсын саңқылдаған.
Шуымыз шаттығымен шалқып көкке,
Туымыз тұрсын биік алтындаған.
Бақытты жаңа заман, жаңа заңым,
Халқымның қандайлығын айқындаған.
Күшті отан, өнерлі өлке біз боламыз,
Куанып досы, жауы қалтыраған.
Қалмасын халқымызда жалқау, надан,
Еңбегін ел ырысына сарф ұрмаған.
Шырқалсын шаттық үні әншілердің,
Ақыннан сөз қалмасын айтылмаған;
Төгілсін тәтті жырлар, күшті күйлер!
Асыл сөз, аңқып лебіз, шалқыған ән
Отанның ұлдарынан шыға берсін,
Үні деп бақытты елдің жан тыңдаған!

М А З М Ұ Н Ы

Жалпы жасқа	5	Бөбек бөлеу	26
Ағынды менің ақсуым	6	Жетісу суреттері	28
Бұлт	8	Тас шешей	38
Жазғытұрым	9	Ауылдың алды	39
Жазғы шілде	9	Күн шыққанда	40
Күз	10	Заводта	42
Ақсабан	11	Аттанған азамат	43
Жауында	—	Баласынан анасына хат	46
Қыс	12	Қазақ қызы	49
Жас жалшыға	14	Қызыл әскер өлеңі	51
Қайша ойы	16	Көне шыдар қай майдан?	52
Жастар	19	Қазақстан	52
Желді қарағай	21	Домбыра	53
Ленин тірі	22	Элеватор	54
Саптыаяқ	23	Шаттық жыры	55
Оқимын	23		

И. ЖАНСУГУРОВ

Сборник стихов на казахском языке

ДЛЯ МОЛОДЕЖИ

Издание Казгослитиздат — 1 9 5 9

Редактор *М. Хақимжанова* Художник *В. Авдеев*
Техн. редактор *К. Фаритденов* Корректор *Р. Ергалиева*

Сдано в производство 29 VI-1959 г. изд. № 111. Подписано к печати 30 VII-1959 г.
Формат 70×92^{1/16}—3,75п.л.—4,38усл. печ. л. (3,21 уч.-изд. л.). Тираж 12000 экз. Цена 1 руб.

Заказ 1113. Гостипография № 2 Главиздата Министерства культуры КазССР
г. Алма-Ата, ул. Карла Маркса, 63.

